

Руслан Петрович МУДРАК

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки,

Уманський національний університет садівництва

ORCID ID: 0000-0003-1189-5463

E-mail: mrp1974@ukr.net

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Мудрак, Р. П. Господарська діяльність підприємств молокопереробної галузі харчової промисловості України [Текст] / Руслан Петрович Мудрак // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 1. – С. 388–396. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Невід’ємною складовою повноцінного харчування людини, особливо в дитячому та літньому віці, є споживання молочних продуктів, що містять незамінні поживні речовини у такій кількості та формі, які не зустрічаються більше ні в яких інших продуктах харчування – молочний білок та жир, лактоза, молочнокислі бактерії, ферменти, мінеральні речовини, вітаміни А і D тощо. Молокопереробна галузь є надзвичайно важливим сектором суспільного виробництва, який виконує не лише важливу економічну функцію.

Мета. Дослідження особливостей господарської діяльності підприємств молокопереробної галузі харчової промисловості України.

Результати. У статті проведено дослідження, що виявило спадний тренд у кількості молокопереробних заводів України, які в цілому збільшують обсяги виробництва молочної продукції. Встановлено, що поголів’я молочної худоби, виробництво молочної сировини та її надходження на переробні підприємства стабільно скорочуються. На основі порівняльного аналізу номенклатури виробництва молочної продукції та її імпорту робиться висновок, що значна частка імпортової продукції завозиться в Україну у великогабаритній тарі, фасується в упаковку вітчизняних підприємств та продається як продукція українських молокозаводів. Стверджується, що причиною збільшення виробництва вершкового масла при одночасному скороченні виробництва молочної сировини є у багатьох випадках його фальсифікація – заміна молочного жиру пальмовою олією.

Висновки. Тенденція зміни кількості молокопереробних підприємств є дзеркальним відображенням загальної тенденції у харчовій промисловості України – в цілому спадний тренд із поки що нестійким зростанням, починаючи з 2017 р. Виробництво багатьох видів молочної продукції зростає. Рекордсменами зростання стали молоко і вершки, плавлені сири, йогурти тощо. Причиною збільшення виробництва вершкового масла при одночасному скороченні виробництва молочної сировини є у багатьох випадках його фальсифікація – заміна молочного жиру пальмовою олією. В Україні понад 90% виявленого фальсифікату молочної продукції припадає на вершкове масло та тверді сири.

Ключові слова: промислові підприємства, молокопереробна галузь, харчова промисловість, молочна сировина, молочні продукти, імпорт, фальсифікація, пальмова олія.

ECONOMIC ACTIVITY OF MILK PROCESSING ENTERPRISES IN FOOD INDUSTRY OF UKRAINE

Abstract

Introduction. *An integral part of a complete human diet, especially in children and the elderly, is the consumption of dairy products that contain essential nutrients in such quantities and forms that are no longer found in any other food - milk protein and fat, lactose, lactic acid bacteria, enzymes, minerals, vitamins A and D, etc. Dairy industry is an extremely important sector of social production, which performs not only an important economic function.*

Purpose. *Research of features of economic activity of milk processing enterprises in the food industry of Ukraine.*

Results. *The article conducts a study that revealed a declining trend in the number of dairy plants in Ukraine, which generally increase the production of dairy products. It has been established that the number of dairy cattle, the production of raw milk and its income to processing enterprises is steadily declining. Based on a comparative analysis of the range of dairy products and its imports, it is concluded that a significant share of imported products is imported into Ukraine in large containers, packaged in domestic enterprises and sold as products of Ukrainian dairies. It is claimed that the reason for the increase in butter production while reducing the production of raw milk is in many cases its falsification - the replacement of milk fat with palm oil.*

Conclusions. *The trend of changing the number of milk processing enterprises is a mirror image of the general trend in the food industry of Ukraine - in general, a declining trend with so far unstable growth since 2017. The production of many types of dairy products is growing. The reason for the increase in butter production while reducing the production of raw milk is in many cases its falsification - the replacement of milk fat with palm oil. Economic activity of Ukrainian dairies, in terms of forming the raw material base, is to expand the import of cheap European dairy products used as raw materials and replace milk fat with palm oil. This leads to the continuation of the curtailment of their cooperation with domestic milk producers, which is one of the main reasons for the reduction of its production.*

Keywords: *industrial enterprises, milk processing industry, food industry, dairy raw materials, dairy products, import, counterfeiting, palm oil.*

JEL classification: O13

Вступ

Трансформаційні перетворення української економіки спрямовані на формування суспільства добробуту. Насамперед, це означає досягнення високих стандартів життя населення країни. Серед них найважливішими є ті, що безпосередньо стосуються тривалості життя людини та його якості – справедливі трудові відносини, захист права на вільний час та дозвілля, ефективна система охорони здоров'я, гарантування достатності та повноцінності харчування та ін.

В силу тематичної спрямованості дослідження, зупинимося на останньому аспекті. Достатнє та повноцінне харчування означає, що енергетичний еквівалент їжі повністю покриває витрати організму на фізичні й розумові зусилля, необхідні для роботи і відпочинку, при цьому їжа є збалансованою за усіма макро- та мікроелементами. Невід'ємною складовою повноцінного харчування людини, особливо в дитячому та літньому віці, є споживання молочних продуктів, що містять незамінні поживні речовини у такій кількості та формі, які не зустрічаються більше ні в яких інших продуктах харчування – молочний білок та жир, лактоза, молочнокислі бактерії,

ферменти, мінеральні речовини, вітаміни А і D тощо. Усе це означає, що молокопереробна галузь як складова харчової промисловості є надзвичайно важливим сектором суспільного виробництва, який виконує не лише важливу економічну функцію – ефективно освоєння ресурсів в процесі суспільного поділу праці та територіальної спеціалізації, але й соціальну – постачання на продовольчий ринок продуктів харчування, що покращують якість та збільшують тривалість життя громадян країни.

Наразі підприємства молокопереробної галузі України не виконують в достатній мірі обох згаданих функцій – їх кількість є нестабільною, виробництво якісної молочної продукції зменшується, споживання молочних продуктів населенням країни значно нижче від норми для забезпечення здорового харчування тощо. Це означає, що тематика наукових досліджень, спрямованих на обґрунтування теоретико-методичних та практичних рекомендацій підвищення ефективності господарської діяльності промислових підприємств молокопереробної галузі України, досі не втрачає своєї актуальності.

Стан функціонування та перспективи розвитку національної продовольчої системи в цілому та її молокопродуктового сектору зокрема є популярним напрямом досліджень вітчизняних науковців. Серед останніх досліджень та публікацій, в яких вивчаються умови, фактори та перспективи розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості України, звертають на себе увагу роботи Масляєвої О.О. [1, 2], Сітковської А.О. та Кравченко М.В. [2], Карпенко А.В. [3], Козак О.А. [4, 11], Россохи В.В. та Петриченко О.А. [6, 9], Михайленко О.В., Скоморохової С.Ю. та Чави К.Р. [7], Патики Н.І. [8], Усикової О.М. [10], Лагодієнка В.В. [11, 12] Однак, не зважаючи на суттєвий науковий доробок в рамках досліджуваної тематики, молокопереробні підприємства України досі не вийшли на траєкторію стабільного зростання через наростаючий дефіцит сировини, низьку якість готової продукції, посилення конкуренції з боку закордонних виробників, незадовільний рівень експорту готової продукції тощо. Це вимагає подальших досліджень у даному напрямі.

Методологічною та теоретичною основами дослідження є економічна теорія, наукові розробки вітчизняних вчених із проблем розвитку продовольчого ринку, функціонування молокопереробних підприємств харчової промисловості тощо. У процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний, рядів динаміки, середніх величин та ін.

Мета та завдання статті

Метою статті є дослідження особливостей господарської діяльності підприємств молокопереробної галузі харчової промисловості України. Для досягнення поставленої мети необхідно дослідити причини зміни у виробництві на молокопереробних підприємствах, проаналізувати і виявити причини зниження поголів'я корів та їх продуктивності, обґрунтувати напрями розвитку молокопереробної галузі України. .

Виклад основного матеріалу дослідження

Тенденція зміни кількості молокопереробних підприємств є дзеркальним відображенням загальної тенденції у харчовій промисловості України – в цілому спадний тренд із поки що нестійким зростанням, починаючи з 2017 р. (рис. 1, 2).

Як видно з даних табл. 1, виробництво багатьох видів молочної продукції зростає. Рекордсменами зростання стали молоко і вершки незгущені, плавлені сири, йогурти тощо. Така ситуація викликає слушне запитання – за рахунок яких резервів українські молокозаводи наростили виробництво молочної продукції, адже поголів'я корів та виробництво молокосировини в усіх категоріях господарств України скорочується із дуже стійкою динамікою (рис. 3)?

Більше того, впродовж аналізованого періоду кількість молочної сировини, що надійшла для переробки на молокозаводи стабільно зменшувалася (рис. 4).

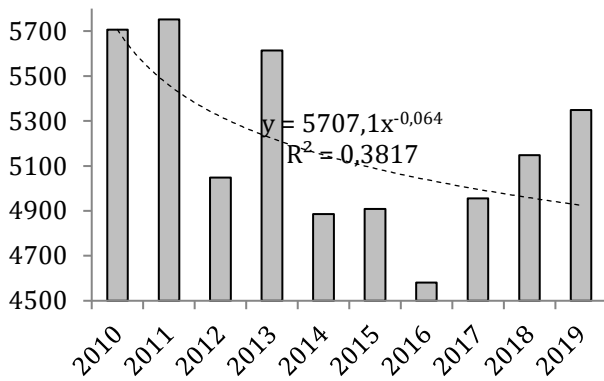

Рис. 1. Динаміка кількості підприємств харчової промисловості України, од.*

*побудовано автором за даними [14]

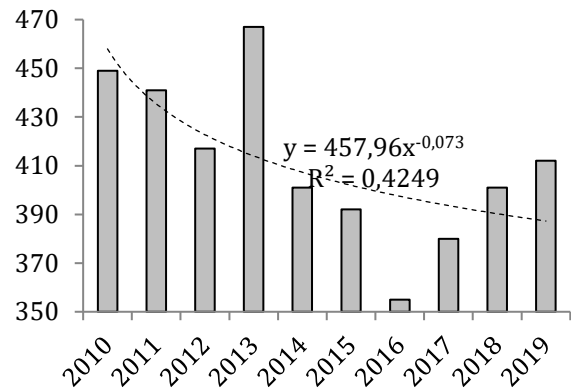

Рис. 2. Динаміка кількості молокопереробних підприємств харчової промисловості України, од.*

Таблиця 1. Виробництво продукції молокопереробними заводами України в 2011-2019 рр., тис. т*

Найменування продукції за Номенклатурою продукції промисловості (НПП)	В середньому за рік, період					2019р. до 2011р., %
	2011р.	2012-2013рр.	2014-2015рр.	2016-2018рр.	2019р.	
Молоко та вершки незгущені й без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин жирністю не більше 1%, у первинних пакуваннях об'ємом нетто більше 2 л	308	356,0	487,5	458,0	435	141,2
Молоко та вершки незгущені й без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин жирністю більше 1%, але не більше 6%, у первинних пакуваннях об'ємом нетто не більше 2 л	535	524,5	492,0	479,3	474	88,6
Молоко та вершки незгущені й без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин жирністю більше 21%, у первинних пакуваннях об'ємом більше 2 л	23,2	33,9	54,8	49,9	51,3	221,1
Молоко сухе знежирене (молоко та вершки у твердій формі, жирністю не більше 1,5%), у первинних пакуваннях об'ємом більше 2,5 кг	38,2	41,1	51,8	44,7	34,5	90,3
Масло вершкове жирністю не більше 85%	76,2	91,0	107,0	105,0	91,6	120,2
Сир свіжий неферментований (недозрілий і невитриманий; включаючи сир із молочної сироватки та кисломолочний сир)	76,5	81,4	71,3	70,3	64,0	83,7
Сир тертий, порошок, голубий та інший неплавлений (крім свіжого сиру, сиру із молочної сироватки та кисломолочного сиру)	161	144,0	100,8	92,6	86,1	53,5
Сир плавлений (крім тертого або порошкового)	17,1	22,8	26,2	27,3	29,5	172,5
Молоко та вершки згущені підсолоджені	58,3	62,3	52,8	40,7	35,7	61,2
Молоко і вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана та інші ферментовані продукти	359	371,0	317,0	280,0	281	78,3
Йогурт рідкий та сквашене молоко ароматизовані (молоко і вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана та інші ферментовані продукти, ароматизовані або з додаванням фруктів, горіхів або какао)	81,2	99,4	106,0	118,0	136	167,5
Морозиво та лід харчовий інший (уключаючи шербет, льодяники; крім сумішей і основ для приготування морозива), млн т	161	177,5	141,0	152,3	157	97,5

*розраховано автором за даними [14]

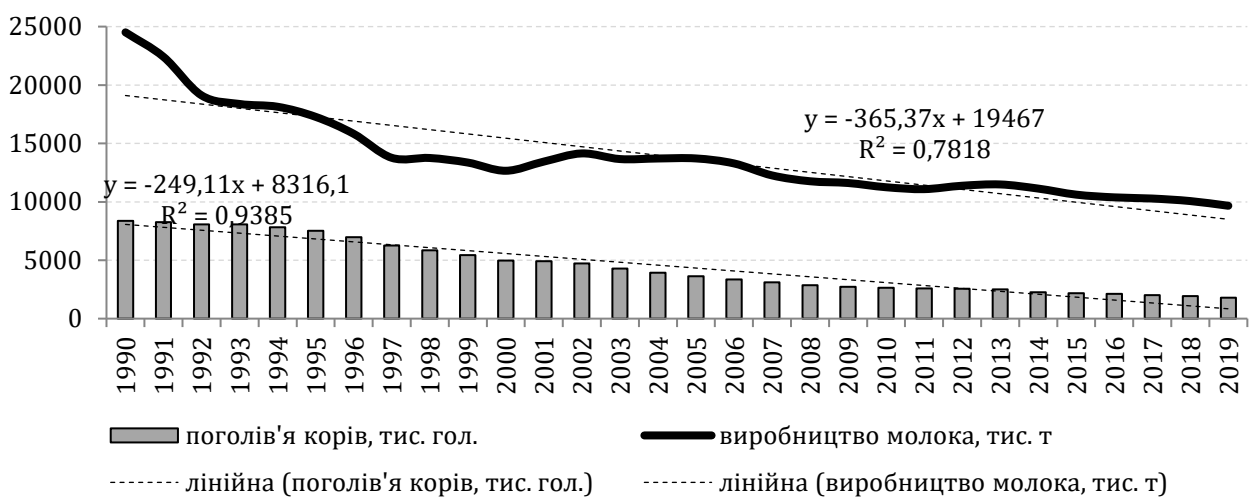

Рис. 3. поголів'я корів та виробництво молока в усіх категоріях господарств України, тис. гол., тис. т*

*побудовано автором за даними [16]

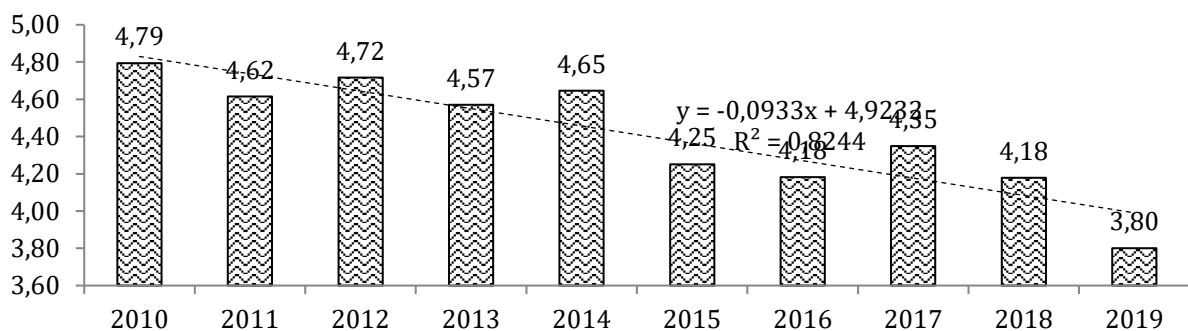

Рис. 4. Надходження молока на підприємства, що займалися його переробкою, МЛН Т*

*побудовано автором за даними [16, 17]

Відповідь на це питання знаходимо, проаналізувавши зміну обсягів імпорту окремих видів молочної продукції та рослинних олій.

Як видно з даних табл. 1 і 2, більшість позицій зростання обсягів виробництва окремих видів молочної продукції за Номенклатурою продукції промисловості (НПП) та імпорту молочної продукції за кодом і назвою товару згідно з УКТЗЕД співпадають. Враховуючи, що в Україні відбувається скорочення попиту на молочну продукцію, поясненням збільшення обсягів виробництва окремих видів продукції при одночасному збільшенні імпорту їх аналогів є лише одне припущення – значна частка імпортової продукції завозиться в Україну у великогабаритній тарі, фасується в упаковку вітчизняних підприємств та продається, як продукція українських молокозаводів.

Збільшення виробництва відбувається по тих видах молочної продукції, для яких підприємства мають право застосовувати свої ТУ, зменшуючи молочний компонент та збільшуючи інгредієнти немолочного походження (молоковмісні продукти із подовженим терміном реалізації): йогурт рідкий, кефір, сметана та інші ферментовані продукти, ароматизовані або з додаванням фруктів, горіхів або какао; морозиво за ДСТУ 4735 тощо. Натомість виробництво молокопродуктів, для яких існують жорсткі стандарти якості (справжні молочні продукти із скороченим терміном реалізації) – молоко і вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана, кисломолочний сир та інші ферментовані продукти; морозиво за ДСТУ 4733 тощо, зменшується.

Що стосується збільшення виробництва вершкового масла при одночасному скороченні виробництва молочної сировини, то найбільш ймовірне пояснення слід

пов'язувати із стабільно високими обсягами імпорту рослинних олій, із яких 85% припадає на пальмову (рис. 5).

Таблиця 2. Імпорт молочної продукції в 2011 і 2019 рр., тис. т*

Код і назва товару згідно з УКТЗЕД	2011 р.	2019 р.	2019р. до 2011р., ± т
401000000 Молоко та вершки, незгущені та без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин, всього	2588,3	3598,1	1009,9
в т.ч.: 401100000 з вмістом жирів не більш як 1%	0,2	0,8	0,6
401200000 з вмістом жирів понад 1%, але не більш як 6%	1757,5	2642,3	884,8
401300000 з вмістом жирів понад 6%	830,5	0,0	-830,5
401400000 з вмістом жиру більш як 6%, але не більш як 10%	0,0	702,4	702,4
401500000 з вмістом жиру більш як 10%	0,0	252,6	252,6
402000000 Молоко та вершки, згущені або з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин, всього	6371,1	2563,9	-3807,2
403000000 Маслянка, коагульовані молоко та вершки, йогурт, кефір та інші ферментовані або сквашені (бактеріальними заквасками) молоко та вершки, згущені або незгущені, з доданням або без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин, ароматизовані чи не ароматизовані, всього	8134,4	6167,0	-1967,4
в т.ч. 403100000 йогурт	2574,0	3260,8	686,8
404000000 Молочна сироватка, згущена або незгущена, з доданням чи без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин; продукти, що складаються з натуральних компонентів молока, з доданням чи без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин, всього	1428,1	3185,5	1757,4
405000000 Масло вершкове та інші жири, вироблені з молока; молочні пасти, всього	4953,9	3405,9	-1548,1
406000000 Сири всіх видів і кисломолочний сир, всього	12217,8	23723,5	11505,7
в т.ч.: 406100000 свіжий сир (без визрівання), включаючи сир з молочної сироватки, і кисломолочний сир	3249,2	5958,0	2708,8
406200000 сири терті або в порошок, усіх сортів	15,7	119,5	103,8
406300000 сири плавлені, крім тертих або в порошок	3777,5	3920,1	142,6
406400000 блакитні сири та інші сири, що містять прожилки, отримані внаслідок використання <i>Penicillium roqueforti</i>	393,4	1533,1	1139,7
406900000 інші сири	4782,0	12192,8	7410,8

* побудовано автором за даними [18, 19]

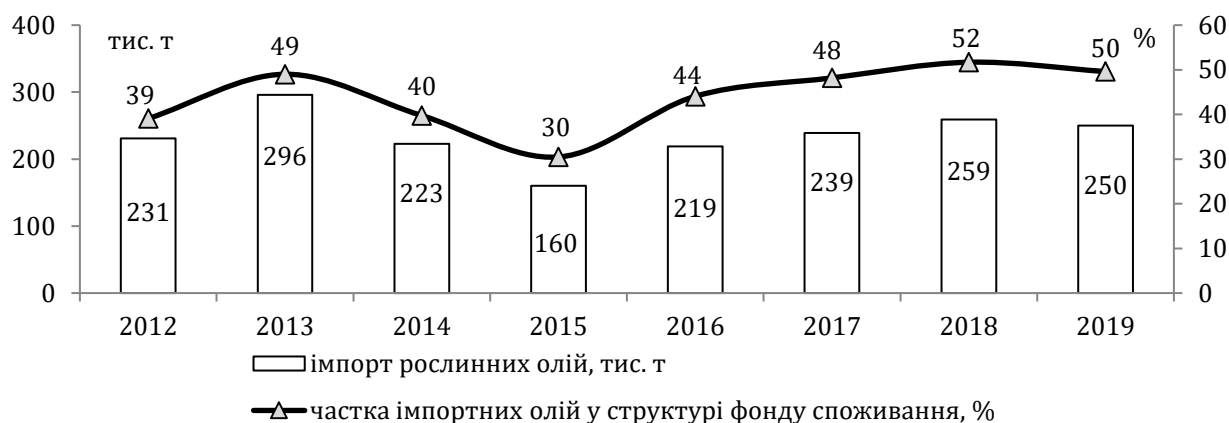

Рис. 5. Динаміка обсягів імпорту рослинних олій та їх частки у структурі фонду споживання, тис. т, %*

* побудовано автором за даними [16, 17]

Саме тому в Україні понад 90% виявленого фальсифікату молочної продукції припадає на вершкове масло та тверді сири [20].

Отже, господарська діяльність українських молокозаводів у частині формування сировинної бази полягає у розширенні імпорту дешевої європейської молочної продукції, що використовується як сировина, та заміні молочного жиру на пальмову олію. Усе це зумовлює продовження згортання їх співпраці із вітчизняними виробниками молока, що є однією із головних причин скорочення його виробництва.

Висновки та перспективи подальших розвідок

1) Тенденція зміни кількості молокопереробних підприємств є дзеркальним відображенням загальної тенденції у харчовій промисловості України – в цілому спадний тренд із поки що нестійким зростанням, починаючи з 2017 р.;

2) виробництво багатьох видів молочної продукції зростає. Рекордсменами зростання стали молоко і вершки незгущені жирністю понад 21%, плавлені сири, йогурти тощо;

3) поясненням збільшення обсягів виробництва окремих видів продукції при одночасному збільшенні імпорту їх аналогів є припущення – більшість імпортової продукції завозиться в Україну у великогабаритній тарі, фасується в упаковку вітчизняних підприємств та продається, як продукція українських молокозаводів;

4) збільшення виробництва відбувається по тих видах молочної продукції, для яких підприємства мають право застосовувати свої ТУ, зменшуючи молочний компонент та збільшуючи інгредієнти немолочного походження (молоковмісні продукти із подовженим терміном реалізації): йогурт рідкий, кефір, сметана та інші ферментовані продукти, ароматизовані або з додаванням фруктів, горіхів або какао; морозиво за ДСТУ 4735 тощо;

5) виробництво молокопродуктів, для яких існують жорсткі стандарти якості (справжні молочні продукти із скороченим терміном реалізації) – молоко і вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана, кисломолочний сир та інші ферментовані продукти; морозиво за ДСТУ 4733 тощо, зменшується;

6) причиною збільшення виробництва вершкового масла при одночасному скороченні виробництва молочної сировини є у багатьох випадках його фальсифікація – заміна молочного жиру пальмовою олією. В Україні понад 90% виявленого фальсифікату молочної продукції припадає на вершкове масло та тверді сири;

7) господарська діяльність українських молокозаводів у частині формування сировинної бази полягає у розширенні імпорту дешевої європейської молочної продукції, що використовується як сировина, та заміні молочного жиру на пальмову олію. Це зумовлює продовження згортання їх співпраці із вітчизняними виробниками молока, що є однією із головних причин скорочення його виробництва.

Список літератури

1. Масляєва О.О. Оцінка впливу зовнішнього оточення на конкурентоспроможність молокопереробних підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Випуск 10. Частина 3. С. 75-78.
2. Масляєва О.О., Сітковська А.О., Кравченко М.В. Аналіз та оцінка конкурентних переваг молокопереробного підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. Випуск 3. С. 51-54.
3. Карпенко А.В. Конкурентоспроможність молокопереробних підприємств та механізм її забезпечення. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. Випуск 13. С. 101-107.
4. Козак О.А. Розвиток молочної галузі в контексті забезпечення продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2018. №2. С. 14-22.
5. Терещук М. Порівняльна оцінка польської молочної промисловості з країнами Європейського Союзу. *Економіка АПК*. 2018. №3. С. 97-103.

6. Россоха В.В., Петриченко О.А. Розвиток ринку молока та молокопродукції в Україні. *Економіка АПК*. 2018. №8. С. 43-54.
7. Михайленко О.В., Скоморохова С.Ю., Чава К.Р. Підвищення конкурентоспроможності молочної продукції в Україні. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. Випуск 29. С. 16-20.
8. Патица Н.І. Конкурентоспроможність та позиціонування України на світовому ринку молочної продукції. *Економіка АПК*. 2019. №5. С. 77-86.
9. Россоха В.В., Петриченко О.А. Прогнозування тенденцій та інвестицій в молочній галузі для забезпечення раціональних норм споживання молока і молокопродуктів населенням. *Економіка АПК*. 2019. №12. С. 16-27.
10. Усикова О.М. Концепція конкурентного стратегічного вибору та аналіз розвитку молокопереробних підприємств України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Випуск 2 (19). С. 198-204.
11. Lagodiienko V., Karyu O., Ohiienko M., Kalaman O., Lorvi I., Herasimchuk T. Choosing Effective Internet Marketing Tools in Strategic Management. *International Journal of Recent Technology and Engineering*. 2019. Vol. 8, no. 3. P. 5220-5225.
12. Mudrak R., Nyzhnyk I., Lagodiienko V., Lagodiienko N. Impact of Seasonal Production on the Dynamics of Prices for Meat and Dairy Products in Ukraine. *TEM Journal*. Volume 8. Issue 4. P. 1159-1168.
13. Козак О.А. Розвиток світового виробництва та торгівлі молочними продуктами. *Економіка АПК*. 2020. №2. С. 84-92.
14. Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності (2010-2019). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/fin/pssg/pssg_u/ksg_ek_2010_2019_ue.xlsx
15. Виробництво окремих видів промислової продукції за 2011-2019 роки. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/pr/prm_ric/xls/vppv_2011_2019.xls
16. Статистичний збірник «Сільське господарство України 2019». К.: Державна служба статистики України, 2020. 230 с.
17. Статистичний збірник «Сільське господарство України 2014». К.: Державна служба статистики України, 2015. 379 с.
18. Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу за січень-грудень 2011 року. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/zd/e_iovt/12_45.zip
19. Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу за 2019 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zd/e_iovt/ei_12_2019.zip
20. В Україні з продуктів найчастіше фальсифікують вершкове масло - Магалецька. *MilkUA.info*, 23 грудня 2020. URL: <http://milkua.info/uk/post/v-ukraini-z-produktiv-najcastise-falsifikuut-verskove-maslo-magalecka>

References

1. Masliaieva, O.O. (2015). «Assessing the impact of the external environment on the competitiveness of dairy enterprises». *Naukovyj visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu*. Issue 10. Part 3, pp. 75-78.
2. Masliaieva, O.O., Sitkovska, A.O., Kravchenko, M.V. (2017). «The analysis and assessment of competitive advantages of dairy enterprises annotation». *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy*. Issue 3, pp. 51-54.
3. Karpenko, A.V. (2017). «Competitiveness of dairy milk processing plants and mechanism of its provision». *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy*. Issue 13, pp. 101-107.
4. Kozak, O.A. (2018). «Milk sector development in the context of ensuring of food safety in Ukraine». *Ekonomika APK*. №2, pp. 14-22. doi.org/10.32317/2221-1055.201802014

5. Tereszczuk, M. (2018). «Comparative evaluation of the Polish dairy industry against countries of European Union». *Ekonomika APK*. №3, pp. 97-103.
6. Rossokha, V.V., Petrychenko, O.A. (2018). «Development of the market of milk and dairy products in Ukraine». *Ekonomika APK*. №8, pp. 43-54.
7. Mykhailenko, O.V., Skomorokhova, S.Iu., Chava, K.R. (2018) «Increase of competitiveness of dairy products in Ukraine». *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy*. Issue 29, pp. 16-20.
8. Patyka, N.I. (2019). «Competitiveness and positioning of Ukraine on the world market of dairy products». *Ekonomika APK*. №5, pp. 77-86 doi.org/10.32317/2221-1055.201905077.
9. Rossokha, V.V., Petrychenko, O.A. (2019). «Forecasting trends and investments for the dairy industry and ensuring rational consumption of milk and dairy products by the population». *Ekonomika APK*. №12, pp. 16-27 doi.org/10.32317/2221-1055.201912016.
10. Usykova, O. (2019). «Concept of competitive strategic choice and analysis of development of Ukrainian mine-fertilizer enterprises». *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*. Issue 2(19), pp. 198-204.
11. Lagodiienko V., Karyy O., Ohienko M., Kalamani O., Lorvi I., Herasimchuk T. (2019). Choosing Effective Internet Marketing Tools in Strategic Management. *International Journal of Recent Technology and Engineering*. Vol. 8, no. 3, pp. 5220-5225.
12. Mudrak R., Nyzhnyk I., Lagodiienko V., Lagodiienko N. Impact of Seasonal Production on the Dynamics of Prices for Meat and Dairy Products in Ukraine. *TEM Journal*. Volume 8, Issue 4, pp. 1159-1168. DOI: 10.18421/TEM84-08.
13. Kozak, O.A. (2020). «Development of world production and trade in dairy products». *The Ekonomika APK*. №2, pp. 84-92. doi.org/10.32317/2221-1055.202002084.
14. *Kil'kist' sub'ektiv hospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diial'nosti (2010-2019)*. [Number of business entities by type of economic activity (2010-2019)]. State Statistics Service of Ukraine (2020). Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/fin/pssg/pssg_u/ksg_ek_2010_2019_ue.xlsx.
15. *Vyrobnytstvo okremykh vydiv promyslovoi produktsii za 2011-2019 roky*. [Output of some types industrial products for 2011-2019]. (2020). State Statistics Service of Ukraine Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/pr/prm_ric/xls/vppv_2011_2019.xls.
16. *Statystychnyj zbirnyk «Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy 2019»*. [Statistical yearbook «Agriculture of Ukraine 2019»]. (2020). State statistics service of Ukraine. Kyiv. Ukraine.
17. *Statystychnyj zbirnyk «Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy 2014»*. [Statistical yearbook «Agriculture of Ukraine 2014»] (2015). State statistics service of Ukraine. Kyiv. Ukraine.
18. *Ekспорт-import okremykh vydiv tovariv za krainamy svitu za sichen'-hruden' 2011 roku*. [Foreign trade in certain types of goods by country in 2011]. (2020). State Statistics Service of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/zd/e_iovt/12_45.zip.
19. *Zovnishnia torhivlia okremymy vydamy tovariv za krainamy svitu za 2019 rik*. [Foreign trade in certain types of goods by country in 2019]. (2020). State Statistics Service of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zd/e_iovt/ei_12_2019.zip.
20. MilkUA.info (2020). *V Ukraini z produktiv najchastishe fal'syfikuiut' vershkove maslo - Mahalets'ka*. [In Ukraine, butter is most often counterfeited from products – Mahaletska]. Available at: <http://milkua.info/uk/post/v-ukraini-z-produktiv-najcastise-falsifikuut-verskove-maslo-magalecka>

Стаття надійшла до редакції 03.01.2020 р.